

Remonstrantse Gemeente Rotterdam

27 mei 2018

Trinitatis

Voorganger: Dr. Tjaard Barnard

Organist: Aart Bergwerff

Liturgie 1

Binnenkomst kerkenraad

Orgelspel

Mededelingen en aansteken van de kaars door kerkenraadslid

Openingslied 149: 1 en 2

Votum en groet

Onze hulp is in de naam van de Heer

Die hemel en aarde gemaakt heeft

Die trouw houdt tot in eeuwigheid

En die niet loslaat het werk van zijn handen.

Genade zij u en vrede

van God onze Vader

en van Jezus Christus, de Heer.

Amen.

Antwoordlied

Inleidende lezing Psalm 104: 1-2a en

104¹Ik dank de Heer

vanuit het diepst van mijn hart.

Heer, mijn God, u bent machtig!

Alles rondom u is stralend en mooi.

²Overal om u heen is licht.

[...]

³¹Laat de macht van de Heer eeuwig duren.

Laat alles wat hij gemaakt heeft, hem vreugde geven.

³²Als de Heer naar de aarde kijkt, beeft ze.

Als hij de bergen aanraakt, komt er rook uit.

³³Ik zal zingen voor de Heer, zolang ik leef.

Ik zal zingen voor mijn God, zolang ik besta.

³⁴Laat mijn lied hem vreugde geven,

want hij maakt me gelukkig.

[...]

Ik dank de Heer

vanuit het diepst van mijn hart.

Halleluja!

Verootmoediging

Eeuwige God,

U hebt de hemel en de aarde gemaakt. Wij mogen hier wonen, wij mogen bestaan voor uw aangezicht. U hebt het leven ons gegeven en de mogelijkheid om te bestaan.

We danken u, voor het licht in ons bestaan. Voor het feit dat we vanmorgen weer wakker geworden zijn. Dat we de wereld in uw licht mogen zien .

Blijf ons steeds met uw warmte en liefde omgeven.

Geef ons kracht als het moeilijk is. Geef ons inspiratie als we weg kwijt dreigen te raken.

Blijf met ons.

Amen

Lied 211 De gouden zonne heeft overwonnen

Inleiding

Vandaag is het zondag trinitatis. De zondag van de drie-eenheid. Niet direct het meest geliefde feest in de vrijzinnigheid. Maar graag sta ik erbij stil.

Als theologen eerlijk zijn, is die eenheid van Vader, Zoon en Geest maar een ingewikkeld punt. Ook de bijbelteksten die er over gaan, zijn bepaald niet rijk gezaaid. Vanmorgen lees ik u, wat je er in grote lijnen over zou kunnen vinden.

Bijbellezing Genesis 1: 26 en 27 en Genesis 18: 1-5

²⁶Toen zei God: ‘Laten we mensen maken! Mensen die ons evenbeeld zijn, die op ons lijken. Zij zullen zeggenschap hebben over de vissen in de zee, over de vogels in de lucht, over de dieren op het land, de tamme en de wilde, de grote en de kleine.’ ²⁷God schiep de mens als het evenbeeld van zichzelf. Hij schiep de mens: man en vrouw.

¹⁸¹Op een dag kwam de Heer weer bij Abraham. Dat gebeurde bij de eiken van Mamre.

Abraham zat in de ingang van zijn tent. Het was midden op de dag en het was heel warm. ²Opeens zag Abraham drie mannen staan. Hij liep vlug de tent uit naar hen toe. Hij maakte een diepe buiging ³en zei: ‘Kom alstublieft met me mee. U bent mijn gast. ⁴Ik zal wat water laten halen, dan kunt u uw voeten wassen. En rust hier maar uit onder de boom. ⁵Het is goed dat u hier langsgekomen bent. Ik zal ook eten voor u halen. Dan krijgt u weer kracht om verder te gaan.’

Lied 704

Bijbellezing Mat. 28: 18-20 en 1 Joh. 5: 7 en 8

¹⁸Jezus kwam dichterbij en zei tegen de leerlingen: ‘God heeft mij alle macht gegeven, in de hemel en op de aarde. ¹⁹Jullie moeten naar alle volken gaan, zodat iedereen mijn leerling kan worden. Jullie moeten de mensen dopen in de naam van de Vader en van de Zoon en van de heilige Geest.

²⁰Leer de mensen om zich te houden aan alles wat ik jullie verteld heb. En vergeet nooit: ik ben altijd bij jullie, totdat de nieuwe wereld komt.’

⁷Want drie zijn er die getuigen in de hemel: de Vader, het Woord en de Heilige Geest; en deze drie zijn één.

⁸En drie zijn er die getuigen op de aarde: de Geest, het water en het bloed; en deze drie zijn één.

Lied 706

Preek

Het zal alweer een jaar of twee geleden zijn, gemeente, dat mijn derde zoon Arie uit school kwam. Hij zit op het Erasmiaans Gymnasium, en ik moet zeggen, het is erg aan hem besteed. Hij kwam thuis en had net een les geschiedenis gehad, waarin de grote filosoof Spinoza ter sprake was gekomen.

Hij vroeg me toen: pa, vind je het niet vervelend dat er in het christendom zo'n anthropomorf of mensvormig godsbeeld is? Hij keek me aan, alsof hij dacht, dat ik nog nooit over deze vraag had nagedacht.

Ik reageerde: daar kunnen we nu wel even een boom over opzetten. Maar dat hoefde nu ook weer niet en hij ging naar zijn kamer om op zijn spelcomputer een kleine wereldoorlog uit te vechten.

Maar u begrijpt: zijn vraag is en blijft relevant. Wat hebben we toch een mensvormig godsbeeld binnen het christendom.

In de liturgische traditie is het vandaag een hoogfeest. Vandaar ook de liturgische kleur wit die u kunt zien. Normaliter alleen voor de kerst en de paastijd. Het is het hoogfeest van Trinitatis of wel de Drie-eenheid. Daar wil ik vanmorgen eens met u over doordenken in, hoe toepasselijk, drie delen.

1. De ongeloofwaardigheid van theologische constructies
2. De geschiedenis van de Drie-eenheid
3. De vraag wat wij er nog aan hebben.

Theologische constructies

Laat ik maar direct beginnen met toegeven dat ten diepste veel theologie onzin is. Wat bedoel ik daarmee? Theologie en in het bijzonder dogmatiek wil soms een wetenschap zijn, waarin uitgelegd wordt hoe God in elkaar zit. In het beste geval kun je het, naar mijn gevoel, beschouwen als een zeer interessante denkoefening. In het slechtse geval is het de uiterste vorm van hubris of hoogmoed die je maar kunt bedenken.

In het verleden hebben theologen zich niet alleen uitgelaten over spitsvondigheden als de vraag naar het aantal engelen dat op een speldenpunt zou kunnen zitten. Ze hebben ook overwogen wie of wat God zou kunnen zijn. In een bepaalde tak van theologische sport kon er het onderscheid gemaakt worden tussen noodzakelijke en niet noodzakelijke eigenschappen van God. Zo zou God niet anders gedacht kunnen worden dan als de Vader van Jezus Christus. Ook kan God niet anders gedacht worden dan als Schepper, ook al voordat de schepping plaatsgevonden had. Want als het anders zou zijn, zou God net zo veranderlijk zijn geweest als wij mensen. En een wispelturig God is geen God, vond men in de Romeinse tijd al.

Maar laten we eerlijk zijn. Als God werkelijk God is, namelijk onze mensenwereld volstrekt overstijgend, dan moet hij zo anders zijn, dat wij er ten diepste niets van kunnen begrijpen. Alleen als deze God zich openbaart, kan er iets van hem duidelijk worden. Het grote probleem daarbij is, dat wij weinig middelen in handen hebben om onderscheid te maken tussen de verschillende openbaringen: waarom zou het jodendom of het christendom beter zijn dan de islam. Waarom zouden sommige vormen van sjamanisme of natuurgodendom slechter zijn dan ons monotheïstische model.

Laat ik maar direct mijn kaarten op tafel leggen: als het gaat om de waarheid van het christendom weten we niets zeker. U weet het: ik heb het mooiste vak. Ik word betaald om te praten over iets waar niemand wat van af weet en ik ook niet. Gelukkig kan ik dat doen met veel betrokkenheid en inspiratie en komen er nog mensen luisteren ook.

Zonder gekkigheid: ik geloof dat wij mensen nooit het onderscheid tussen de ene en de andere godsdienst kunnen maken met een waarheidsclaim. Natuurlijk zing ik graag met Van Kooten en De Bie mee: onze God is de beste, maar als dat meer dan een grap wordt, moeten we ons zorgen maken.

Elke concrete godsdienst is dus een theologische constructie. Ergens in de geschiedenis hebben mensen dingen opgeschreven over hun inspiratie. Ze hebben verhalen opgeschreven en die zijn uiteindelijk tot een geloof geworden.

Alles wat over boven verteld wordt, is ooit beneden opgeschreven door mensen die net zoveel of zo weinig weten van de hemel als u en ik.

Dat betekent natuurlijk niet dat het zinloos is. Helemaal niet.

Voor mijn gevoel laat de veelheid aan religies en inspiratiebronnen juist zien dat de mens, waar ook ter wereld, in welke cultuur of tijd ook, ongeneeslijk religieus is. Er zit iets in ons, dat verlangt naar iets hogers en iets diepers. Er is altijd iets wat ons raakt en waardoor we gegrepen zijn. Veel mensen hebben wel iets van een religieus verlangen. Veel mensen zijn door iets geraakt wat hun kracht en inspiratie geeft in het leven. Achter de veelheid van godsdiensten schuilt misschien wel één diep religieus gevoel, dat meer verbindend kan zijn, dan alle godsdienstoorlogen doen vermoeden.

Voor de wereldvrede, maar ook voor het werkelijk tot zijn recht laten komen van je eigen godsdienst en inspiratie, moet je niet alleen je eigen traditie durven te relativiseren, maar ook open staan voor de inspiratie van anderen. Want als er een God is die ons inspireert, dan is 'ie vast een stuk groter dan wij ooit voor mogelijk hebben gehouden.

2. Drie-eenheid

Daarmee kom ik tot deel twee van mijn preek: het leerstuk van de Triniteit. Het verhaal over een Godheid in drie personen, Vader, Zoon en Geest, die niet drie zijn, maar één is misschien wel het meest centrale, maar ook het meest onbegrijpelijke leerstuk van het christendom. Het is voor jodendom en islam een ergernis, want een belediging van God. God kan toch niet anders zijn dan: één. 'Hoor Israël, de Heer is onze God, de Heer is één', is de centrale belijdenis van het jodendom. En dan zitten wij te knutselen met de interne verhoudingen van God: een Vader, een Zoon en ook nog eens een Geest.

In de geschiedenis van de kerk hebben mensen elkaars hoofd eraf gehakt of werden er ketters verbrand die het maar een ingewikkeld verhaal vonden. Gelijk hadden die critici. Maar mensen konden het niet aan, om toe te geven, dat er in zaken van het geloof nu eenmaal geen zekerheid te vinden was. Wie ketters

veroordeelde, deed dat tenslotte niet om God te beschermen, maar om zijn eigen onzekerheid, ongeloof en twijfel de mond te snoeren.

Wat is nu eigenlijk die leer van de drie-eenheid? U weet dat ik graag nuchtere en sociaal-realistische verhalen houd. Voor mijn gevoel is niets anders, dan iets tot een systeem te brengen, wat eigenlijk helemaal niet in een systeem past. Iets als van een vierkant een cirkel maken. Het zijn gewoonweg gegevens die niet te systematiseren vallen.

Vanuit het jodendom had het christendom een beeld mee gekregen van een God die de Schepper was van hemel en aarde. Hij ontfermde zich over de mensen die Hij gemaakt had. Hij ging een verbond met hen aan. Modern zou je zeggen: God en mens sloten een deal. Als jij wat voor mij doet, doe ik wat voor jou. Wie leefde naar Gods wil, mocht rekenen op Gods steun. En als een van de partijen zich niet aan de afspraak hield, kon je die partij erop aanspreken. Zo stuurde God profeten om zijn volk bij de les te houden. Maar ook mensen konden God erop aanspreken als het niet OK was wat hij deed. Abraham vond het niet goed dat God in Sodom en Gomorra de goede met de kwaden zou laten lijden. En Job vond dat hij alle reden had om God tot de orde te roepen toen hij onrechtvaardig moest lijden.

In de mens Jezus van Nazareth herkenden zijn volgelingen niet zomaar een bijzonder mens. Hier sprak iemand, die het goddelijke wel heel dichtbij bracht. Hij was meer dan een profeet. Hij was een heraut van Gods werkelijkheid, als hij vertelde over Gods heerschappij die zou aanbreken. Het Koninkrijk van God. En toen hij eenmaal gestorven was aan het kruis en voor hun gevoel nog voortleefde, krijg hij een bijna goddelijke status. Je ziet het in de loop van de Evangelieën zoals die in de loop van de tijd ontstonden. Marcus schreef nog heel down to earth, Jezus was voor hem een gewoon mens, zeker niet gelijk aan God. Johannes die dertig jaar later schreef, had van Hem een vreemdeling uit de hemel uitgemaakt, die al van voor de Schepping bestond. Jezus als God werd toen geboren.

Concrete inspirerende ervaringen van mensen die met enthousiasme vertelden over wat ze meegemaakt hadden of wat hun inspiratie in het leven gaf, werden dus tot een leerstelling of een dogma. Meer en meer was iets niet meer een inspirerende ervaring die de moeite was om door te vertellen, maar werd het een goddelijke waarheid die voor altijd en eeuwig vast lag. Zo werd de inspirerende ervaring van Pinksteren waarin Gods Geest opeens begon rond te vliegen en mensen in vuur en vlam zette, aanleiding om te spreken over een aparte persoon binnen een goddelijke driehoek van Vader, Zoon en Geest.

Wat was er gebeurd? Er waren verhalen verteld, er was inspiratie. Mensen wilden proberen het verder te vertellen. Maar om het te vertellen, wilden ze meer in handen hebben dan een paar verhalen. Het werd gesystematiseerd en het werd tot een filosofische eenheid gebracht. Inspiratie die heel concreet kan zijn, maar die je nooit kunt vast leggen – de Geest waait waarheen Hij wil – werd tot onderwerp van leergeschillen en van concilies waar bij meerderheid van stemmen – of meerderheid van legers – besloten werd hoe de hemel in elkaar zit.

3 Wat doen wij met de Drie-eenheid?

Het is natuurlijk heel makkelijk om daarmee alles wat te maken heeft met de drie-eenheid nu naar het rijk der fabelen te verwijzen en er niets mee te maken te willen hebben. En hiermee ben ik overgegaan naar het derde en laatste deel van mijn preek. Wat doen wij met de Drie-eenheid.

Ik ken collega's die het volstrekt verwerpelijk vinden om over de Drie-eenheid te spreken. Daar geloven wij toch niet in? Tijdens de conventsreis vorige jaar waren er zelfs die de liederen die wij vandaag zingen, niet uit hun strot konden krijgen. Ze vonden het belachelijk.

Voor mijn gevoel nemen zij hun theologie of hun geloof te serieus. Alle religieuze taal is poëzie betoogt collega Peter Korver in het meinumner van ons lijfblad *AdRem*. Alle woorden die wij hier in dit huis gebruiken, kunnen niet anders zijn dan beeldspraak. Wat wij over de hemel weten, is niets anders dan onze eigen inspiratie, onze eigen fantasie en ons eigen geloof. Al mogen we ons

daarin geïnspireerd weten door alles wat andere mensen voor ons hebben gezegd en gedaan.

Wat wij doen, is ons aansluiten bij die generaties mensen die zoekend in het moeilijke bestaan van alle dag stonden, maar zich soms ook gevonden of gedragen wisten door een werkelijkheid die hen oversteeg. Die naar de hemel keken en in de schoonheid van de Schepping Gods liefde probeerden te ervaren. Die stamelend naar woorden zochten om iets van hun inspiratie aan anderen te kunnen vertellen.

Dat is wat wij hier ook doen. Wij proberen niets anders dan ons zoekende en tastende bestaan naar zin te laten aansluiten bij anderen, voor ons, met ons en na ons, door met elkaar wat te delen van ons enthousiasme voor ons bestaan. Wat volstrekt onbenoembaar is, noemen wij God of Heilige Geest. In een ongrijpbare mens van twee duizend jaar geleden zien wij een beeld van hoe wij denken dat mensen bedoeld kunnen zijn: leven vanuit liefde, barmhartigheid en vergeving. Oog hebbend voor onze medemensen, onze naasten, en gedragen door een werkelijkheid die we niet kunnen vatten, die we op onze meest durfachtige momenten God willen noemen. Ons leven, dat is misschien wel de kern van wat we willen geloven, komt het meest tot zijn recht als we hem proberen na te volgen.

We zongen daarnet – of probeerden in elk geval te zingen, het is tenslotte een lastig lied – dat speelse lied over de dans van de Vader, de Zoon en de Geest. Natuurlijk is dat belachelijke beeldtaal. Het slaat nergens op: behalve dat het op een speelse manier iets zegt, over wat de kern van ons geloof kan zijn. Een boodschap over een goddelijke Vader, Schepper, die voor ons de dragende kracht kan zijn van deze wereld. Over een Zoon die het beeld is van de mens bij uitstek. Die mens die de liefde centraal zet en niet definitief ten onder kan gaan. Want sterk als de dood is de liefde. En tenslotte een Geest, een bron van enthousiasme, die alles in vuur en vlam zet.

Vandaag op deze zondag van de drie-eenheid wil ik niets zeggen over filosofische waarheden van leerstukken. Dat zal me gestolen worden, als ik het oneerbiedig mag zeggen. Vandaag gaat het alleen over het enthousiasme van deze dans. Van het aanvoelen hoe dit voor ons bij elkaar hoort: dragende kracht van ons bestaan, een liefdevolle mens die ons oproept om dat ook te zijn en een Geest die ons in beweging zet.

De traditie prijst en zingt en maakt er een feest van.

Aan ons de vraag of we daaraan mee willen doen, of liever aan de kant blijven zitten.

Wij dansen mee met deze Drie,

Op weg van feest tot feest.

Een jubelzang gaat in het rond

Op Vader, Zoon en Geest.

De liefde, het geloof, de hoop.

Zij leiden tot dit lied:

Verweven met ons leven is

De dans van deze Drie.

Amen.

Orgelspel

Voorbeden, stil gebed en Onze Vader

Eeuwige God,

Wij danken u voor de inspiratie die wij mensen steeds ontvangen. Hoe het leven voor ons zin kan hebben, door alle onzin heen. Hoe mensen en ook wij zelf steeds weer bemoedigd worden, ook als het leven soms lastig is.

Help ons, om steeds weer zin in het leven te krijgen, ook als het soms zo tegen valt. Wanneer er moeilijke dagen zijn in ons bestaan. Als ziekte en dood hun tol eisen. Als verdriet een vaste gast aan tafel wordt. Als eenzaamheid ons bedreigt. Geef het ons dan om naar elkaar om te zien. Om de ander te durven ontvangen als uw uitgestoken hand. Om naar die ander te gaan en zo uw boodschap van liefde en betrokkenheid gestalte te geven.

U roept ons mensen op om telkens uw geest en uw inspiratie te zijn. Geef ons daartoe kracht en energie, warmte en liefde. Neem ons op in uw dans. Laat ons leven een dans zijn voor en met u.

In stilte willen we u bidden. We willen voor u uitspreken waar we ons zorgen over maken of waar we blij om zijn. We willen namen noemen. Van mensen die ons lief zijn, van mensen met wie we het moeilijk hebben.

We bidden om uw ontferming, voor ons zelf, voor de mensen om ons heen. Voor de hele wereld.

Zo bidden we u in stilte.

[...]

Met gelovigen van alle plaatsen en tijden bidden we met de woorden van Jezus:

Onze Vader die in de hemel zijt
Uw naam worde geheiligd,
Uw Koninkrijk kome.
Uw wil geschiede
op aarde zoals in de hemel.
Geef ons heden ons dagelijks brood.
En vergeef ons onze schulden,
zoals ook wij onze schuldenaars vergeven.
En leid ons niet in verzoeking,
maar verlos ons van de boze.
Want van U is het Koninkrijk
en de kracht en de heerlijkheid
in eeuwigheid.
Amen.

Mededelingen en collecte

Slotlied 705

Uitzending en zegen

Bevestigen wij dan ons geloof in een leven van liefde
Aanvaarden wij onze verantwoordelijkheid voor onze geloofsgemeenschap,
Haar taak in deze wereld, met haar noden
En gaan wij dan van hier naar ons huis en onze levensopdracht
Onder Gods zegen

De Heer zegene en Hij behoede u.
De Heer doe zijn aangezicht over u lichten en zij u genadig.
De Heer verheffe zijn aangezicht over u en geve u vrede.
Amen.

Lied 978: 4

Orgelspel